

TALABALARNING TURLI QIYINCHILIK DARAJADAGI IJODIY MASALALAR YECHISHDAGI O'QITUVCHINING YORDAM MAZMUNI

Artikov Maqsud Baxadirovich

assistent

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

ANNOTATSIYA

Oldingi ishda talabalarning ijodiy muammolarni hal qilishdagi qiyinchiliklari turlari tahlil qilindi va ijodiy muammolarni hal qilishda yuzaga keladigan uch xil qiyinchiliklar aniqlandi: shaxsiy, intellektual va axborot-ijroi.

Xuddi shu ishda o'quvchilarning qiyinchilik turlari va ularning paydo bo'lish sabablari, shuningdek, o'qituvchining yordami mazmuni ko'rsatilgan.

Talabalarning aniqlangan uch xil qiyinchiliklari, obrazli qilib aytganda, tadqiqot usulining sezgiriligiga, tadqiqotchilarning metodning aynan shu sezgiriligiga erishish qobiliyatiga yoki tajriba sharoitida topilgan pedagogik ko'rinishlarning tabiatiga mos keladi.

Shunday qilib, tadqiqot ishi natijasida talabalarning ijodiy muammolarni hal qilishdagi qiyinchiliklari tipologiyasi, shuningdek, har bir turdagi qiyinchiliklarning sabablari va o'qituvchiga tegishli yordamning xarakteri ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Pedagogika, eksperiment, tahlil, shaxs, intellekt, axborot, topshiriq, eksperimental ish, fikrlash, ijodkorlik.

ТИПЫ ЗАТРУДНЕНИЙ УЧАЩИХСЯ И СОДЕРЖАНИЕ ПОМОЩИ УЧИТЕЛЯ ПРИ РЕШЕНИИ ТВОРЧЕСКИХ ЗАДАЧ

Артыков Максуд Бахадирович

ассистент

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

АННОТАЦИЯ

Типы затруднений учащихся при решении творческих задач разбирали в предыдущей работе и выделили три типа затруднений, возникающих при решении творческих задач: **личностные, интеллектуальные и информационно-исполнительские.**

В данной же работе предоставлены типы затруднений учащихся и причины их возникновения, а также содержание помощи учителя. Выделенные три типа

затруднений учащихся соответствуют, образно говоря, чувствительности метода исследования, способностям исследователей добиться именно такой чувствительности метода, или характеру педагогических проявлений, обнаруживаемых в условиях опыта

Таким образом, в результате проведенной исследовательской работы разработана типология затруднений учащихся при решении ими творческих задач, а также определены причины возникновения затруднений каждого типа и характер соответствующей помощи преподавателю.

Ключевые слова: Педагогика, эксперимент, анализ, личность, интеллект, информация, задача, опытные работы, рефлексия, творчество.

TYPES OF STUDENTS' DIFFICULTIES AND THE CONTENT OF THE TEACHER'S HELP IN SOLVING CREATIVE PROBLEMS

Artikov Maqsud Baxadirovich

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz, assistant

ABSTRACT

The types of students' difficulties in solving creative problems were analyzed in the previous work and three types of difficulties that arise in solving creative problems were identified: personal, intellectual, and information-executive.

In the same work, the types of students' difficulties and the reasons for their occurrence, as well as the content of the teacher's help, are provided. The identified three types of students' difficulties correspond, figuratively speaking, to the sensitivity of the research method, the ability of researchers to achieve precisely this sensitivity of the method, or the nature of pedagogical manifestations found in the conditions of experience.

Thus, as a result of the research work, a typology of students' difficulties in solving creative problems was developed, as well as the causes of each type of difficulties and the nature of the corresponding assistance to the teacher.

Keywords: Pedagogy, experiment, analysis, personality, intellect, information, task, experimental work, reflection, creativity.

Oldingi ishda talabalarning ijodiy muammolarni hal qilishdagi qiyinchiliklari turlari tahlil qilindi va ijodiy muammolarni hal qilishda yuzaga keladigan uch xil qiyinchiliklar aniqlandi: shaxsiy, intellektual va axborot-ijroi.

Xuddi shu ishda o'quvchilarning qiyinchilik turlari va ularning paydo bo'lish sabablari, shuningdek, o'qituvchining yordami mazmuni ko'rsatilgan.

Ijodiy masalalarni yechishda yuzaga keladigan talabalar qiyinchiliklarining turlari va o'qituvchi yordamining xarakteri

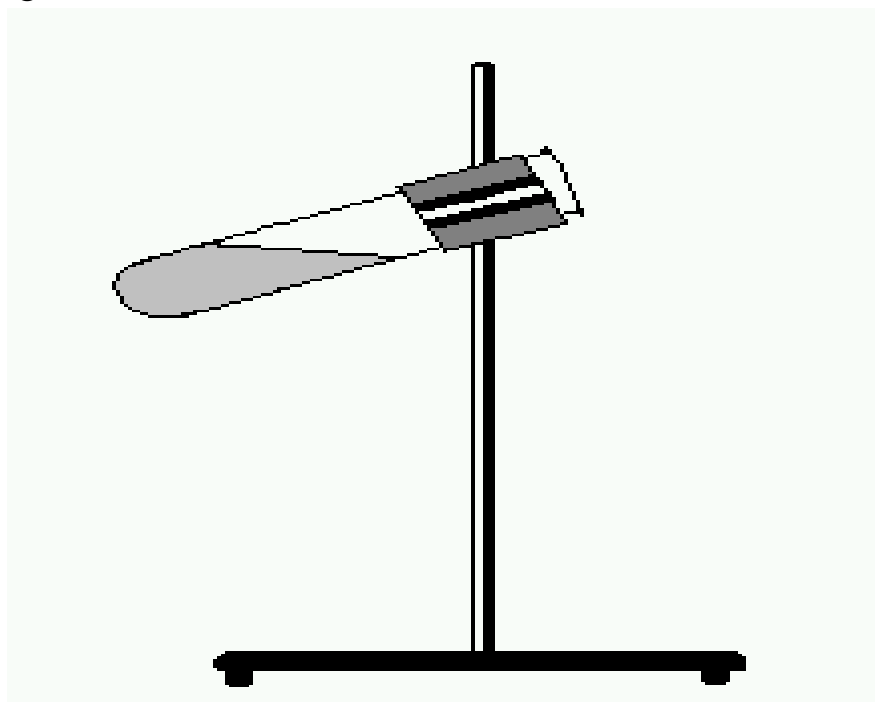
Qiyin vaziyat turi	Qiyinchilik sabablari	O'qituvchi yordamining mazmuni
SHAXSIY	Noaniq vaziyatda yechim topish tajribasining yetishmasligi	1. Ijodiy muammolarni hal qilishda ko'pincha noaniqlik sharoitida harakat qilish kerakligini tushuntirish. 2. Shaxsiy yordam.
	Past motivatsiya	1. Qiziqarli topshiriqlarni tanlash. 2. Masalaning shartidagi eng muhim va qiziqarli nuqtalarni tushuntirish. 3. Ijodiy faoliyatda tajriba orttirishning ahamiyatini tushuntirish.
	O'zini past yoki yuqori darajada hurmat qilish	1. Muvaffaqiyatsizlik sababi o'z qobiliyatlari haqidagi noto'g'ri tushunchalarda ekanligini aniqlashtirish.
	Tez yechim topish yoki o'qituvchining yordamini kutish	1. Ijodiy masalalarni yechish ko'p mehnat talab qilishini oydinlashtirish. 2. Ijodiy masalalarni yechishdagi qiyinchiliklarni yengib o'tishni o'rganish zarurligini asoslash. 3. O'z-o'zidan yechim topishning ahamiyati haqida suhbat.

Qiyin vaziyat turi	Qiyinchilik sabablari	O'qituvchi yordamining mazmuni
INTELLEKTUAL	Taklif etilgan g'oyalarning mohiyatini tushuna olmaslik va qayta ko'rib chiqish, ularning istiqbollarini baholash va yangi g'oyalarni qidirishni davom ettirish.	1. Tugallangan vaziyatga mos keladigan evristik usullarning mohiyatini oydinlashtirish. 2. Talabalar nima ustida ishlayotganini ifodalash uchun maslahat. 3. Vazifa - ular muayyan harakatlarni amalga oshirish maqsadini shakllantirish. 4. Vazifa - ularning ishida nima to'sqinlik qilayotganini shakllantirish. 5. Talabalar bilan birgalikda qanday psixologik munosabat izlanishga xalaqit berayotganini aniqlashga urinish. 6. Vazifa - ijodiy hamkorlikdagi har bir ishtirokchining g'oyalarni to'g'ri tushunganligini aniqlash.
	Talabalarning umumiy intellektual operatsiyalarni bajara olmasliklari	Operatsiyaning mohiyatini oydinlashtirish, taqqoslash mezonlarini aniqlashda yordam berish, umumiy nuqtalarni aniqlash, asosiy narsani aniqlash va boshqalar.
MA'LUMOT VA ISHLASH	Ular hech narsani bilishmaydi	1. O'quvchilar bilmagan narsalaridan xabardor bo'lishga olib borish. 2. Darslik bilan mustaqil ishlashni tashkil qilish. 3. Kerakli tushuntirishlarni kiriting.
	Hech narsa qila olmayman	1. Talabalar qila olmasligini tushunishga olib boring. 2. Malakani mustaqil egallashni tashkil etishga harakat qiling. 3. Malakaning mohiyatini tushuntiring va uning amalga oshirilishini ko'rsating.

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, o‘qituvchining yordami umuman olganda ijodiy jarayonni tashkil etish bo‘yicha uning ishining oldindan belgilangan yo‘nalishlariga mos keladi, ammo bu yordamning mazmuni o‘quvchilarning qiyinchiliklarining turi va sabablari bilan belgilanadi. Demak, aks ettirishni o‘stirish, garchi u bir yo‘nalishga to‘g‘ri kelsa ham, ko‘plab shaxsiy, intellektual va axborot-ijroiylar qiyinchiliklarga duch kelganda o‘qituvchi ishini bajarish tavsiya etiladi. Qiyinchilik turlariga mos keladigan turli xarakterdagi o‘qituvchining yordami o‘qituvchi tomonidan birinchi bobda belgilab berilgan ijodiy jarayonni tashkil etish yo‘nalishlarini amalga oshirish mexanizmi sifatida qaralishi mumkin.

Jadvalni ko‘rib chiqayotganda, eksperimental qiyinchiliklarning qaysi turiga tegishli degan savol tug‘ilishi mumkin. Bir qarashda, agar talaba tajriba o‘tkaza olmasa (taklif eta olmasa), unda tegishli ko‘nikmalar yo‘q deb taxmin qilish mumkin. Ushbu qiyinchiliklarni axborot-ijrochi sifatida aniqlash mumkin. Biroq, bu mutlaqo to‘g‘ri emas. Eksperimentni rejalashtirish va o‘tkazishda ko‘plab muammoli vaziyatlar yaratiladi va o‘quvchilarda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni ham shaxsiy, ham intellektual aniqlash mumkin. Masalan, ikkita talaba muammoni hal qilishdi, uning mohiyati savolni aniqlashdan iborat: borik kislotasi vodorod xloridni natriy xloriddan siqib chiqara oladimi? Bu masalani yechish tajribani bajarishdan boshlanadi.

Talabalar hech ikkilanmay natriy xloridni bor kislotasi bilan aralashtirib, aralashmani probirkaga quyib, rasmda ko‘rsatilganidek, uchburchak oyoq bilan mahkamladilar. Probirkani spirtli lampaning alangasi bilan qizdirish probirkaning paydo bo‘lishiga olib keldi.



Rasm.

Vodorod xlorid olish masalasini yechishda talabalar tomonidan yig'ildigan qurilma yorilib ketgan. Ushbu muvaffaqiyatsizlikdan keyin talabalar tajribani takrorlashga qaror qilishdi. Biroq, yangi urinish natijaning takrorlanishiga olib keldi. Probirka qizdirilganda yana yorilib ketadi. Bu talabalarni chalg'itadi. Talabalardan biri hech narsaga qodir emasligi haqidagi fikrini bildiradi (shaxsiy aks ettirish). Talabalar yordam so'rab o'qituvchiga murojaat qilishadi. Biroq, o'qituvchi hech qanday tushuntirish bermaydi, lekin ehtiyot bo'lishni maslahat beradi.

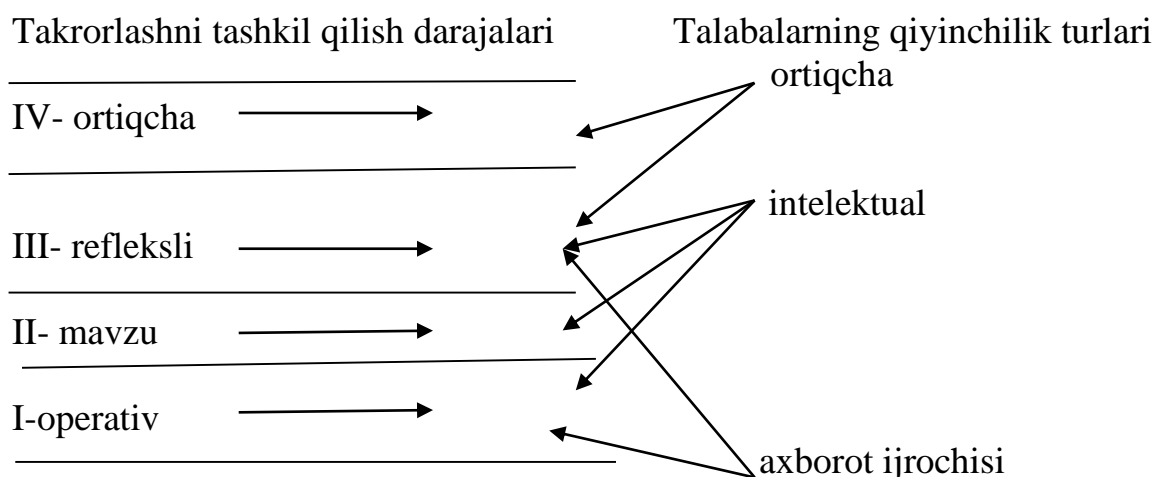
Talabalar tajribani uchinchi marta sinab ko'rishadi. Probirkani isitish jarayonida ular kutilmaganda suyuqlikning devorlarda kondensatsiyalanib, pastga tushishini aniqladilar. Natijada, probirka uchinchi marta yorilib ketadi, lekin o'quvchilar muvaffaqiyatsizliklar sabablarini tushunadilar (intellektual aks ettirish). Tajribani to'rtinchi marta o'tkazayotganda, probirka allaqachon pastki qismi bo'ynidan balandroq bo'lishi uchun mahkamlangan.

Keltirilgan misol, probirkani to'g'ri tuzata olmaslik talabalarda shaxsiy va intellektual xarakterdagi qiyinchiliklarni keltirib chiqaradigan ko'rinishini ko'rsatadi. Ularga yordam berishda o'qituvchi faqat aqliy faoliyatini rag'batlantirdi, lekin muammoni bartaraf etmadi. Agar u talabalarni tuzatgan bo'lsa, probirkani qanday tuzatish kerakligini ko'rsatgan bo'lsa (bu allaqachon darsda bir necha marta qilingan), unda tushunish sodir bo'lmaydi.

Talabalar qiyinchiliklarining tavsiflangan tipologiyasi I.N. Semenov tomonidan taklif qilingan fikrlashni tashkil qilishning to'rt darajali sxemasiga mos keladi. Bu 1-rasmda o'z aksini topgan. Demak, shaxsiy qiyinchiliklar yuzaga kelganda, o'quvchining fikrlashi shaxsiy va reflektiv darajada ishlaydi. Shaxsiy darajada yechim izlashning ma'nosi aniqlanadi, shaxsiy pozitsiyalar shakllanadi va talabalarning o'zini o'zi tashkil etishi amalga oshiriladi. Shaxsiy qiyinchilik tug'ilganda, tushunish va qayta o'ylash ham amalga oshiriladi, talaba o'zini topadigan vaziyati, uning qobiliyatlari, shaxsiy munosabatlari va yechim izlashning ma'nosi ko'rinadi. Bunday fikrlash ishi uning reflektiv (aniqrog'i, reflektiv-shaxsiy) tashkil etish darajasiga mos keladi.

Fikrlash darajasida fikrlash hatto intellektual qiyinchiliklarda ham tashkil etiladi. Bunday holda, ularning harakatlari va takliflari (g'oyalari) mazmunini tushunish va qayta ko'rib chiqish amalga oshiriladi.

Intellektual qiyinchiliklarning paydo bo'lishi mavzu va operativ darajadagi fikrlash ishi bilan bog'liq. Fikrlashni tashkil etishning sub'ekt darajasiga mos keladigan intellektual qiyinchiliklar yechim modelini yaratishdagi kamchiliklar (yechim uchun g'oyani taklif qilish) va uni tashkil etishning operatsion darajasiga mos keladigan qiyinchiliklar bilan bog'liq.



Rasm. 1. Tafakkurni tashkil etishning to‘rt bosqichli sxemasi bilan o‘quvchilarning qiyinchilik turlarining muvofiqligi.

Muammolar yechim modellarini qayta qurish (ularni sozlash), shuningdek ularni amalga oshirishdagi kamchiliklar bilan bog‘liq. O‘quvchilarning o‘zi bilmagan va qila olmaydigan narsalarni tushunishi, shuningdek, berilgan ma‘lumotlarning mohiyatini yoki har qanday harakatni bajarish qobiliyatining mohiyatini tushunishi fikrlashni tashkil etishning refleksiv darajasiga mos keladi. Talabalar egallagan bilim va ko‘nikmalarni takrorlashda fikrlash ishi asosan operativ darajada tashkil etiladi. 1-rasmdan ko‘rinib turibdiki, o‘quvchilarning barcha aniqlangan uch xil qiyinchiliklari fikrlashni tashkil etishning refleks darajasi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bu esa ijod jarayonida aks ettirishning katta rolini tasdiqlaydi.

Talabalar qiyinchiliklarga duch kelganda o‘qituvchining yordami tabiatini tahlil qilish (jadvalga qarang) fikrlashni rivojlantirishni o‘qituvchi faoliyatining eng muhim sohasi sifatida ham ko‘rsatish mumkin degan xulosaga kelishga imkon beradi. Demak, o‘qituvchi barcha turdagi qiyinchiliklar yuzaga kelganda, istisnosiz, o‘quvchilarning o‘zlari va ularning harakatlarining mazmunini aks ettirishga murojaat qilishlari tavsiya etiladi.

Talabalar qiyinchiliklarining tanlangan turlarini I.N.Semenovning to‘rt darajali sxemasi bilan muvofiqlashtirish tasodifiy emas. Ushbu sxema sub’ektlarning ijodiy vazifalarni ovoz chiqarib hal qilganda nutq ishlab chiqarish protokollarini tahlil qilish natijalari asosida ishlab chiqilgan (zukkolik uchun topshiriqlar). Ehtimol, I.N. Semenovning to‘rt darajali sxemasiga mos keladigan to‘rt turdagi qiyinchiliklarni yoki murakkabroq tushunchalarga mos keladigan sezilarli darajada ko‘proq turdagi qiyinchiliklarni ajratib ko‘rsatish mantiqiy bo‘lar edi.

Bu savolga javob berish uchun zikr etilgan psixologlarning tadqiqot usullarini ko‘rib chiqish kerak. I.N.Semenov va S.Yu.Stepanov nutq ishlab chiqarishni lenta yozuvi natijalariga ko‘ra zukkolik bilan vazifalarni hal qiladigan sub’ektlarning ijodiy nutq ishlab chiqarishini hal qilish protokollarini tuzdilar. Sub’ektlar sifatida, rozi

bo'lgan va taklif qilingan vazifalarni ovoz chiqarib bahslasha oladigan kattalar tanlandi. Lenta yozuvlari yordamida olingan nutq ishlab chiqarish tahlili tadqiqotchilarga yuqorida qayd etilgan tushunchalarni ishlab chiqish uchun eksperimental asos bo'lib xizmat qilgan ijodiy muammoni hal qilish jarayonining butun dramaturgiyasini ochib berishga imkon berdi.

Tadqiqotimizga 3-4 kurs talabalari jalb qilindi. Kimyo fanidan ijodiy masalalarni yechdilar. O'quvchilarni ovoz chiqarib muammolarni batafsil yechishga urinishlar hech narsaga olib kelmadi. Hech bir yigit va bitta qiz muammolarni ovoz chiqarib hal qila olmadi. Ular faqat qidiruv natijalarini taqdim etishga muvaffaq bo'lishdi. Lenta yozishga bo'lgan har qanday urinish yechim izlashni to'xtatdi. Talabalar yozuvlarni tinglaganlarida darhol ular haqida nima deyishlari haqida o'ylay boshladilar. Bu o'smirlarning yosh xususiyatlariga bog'liq bo'lishi mumkin. Talabalar o'zlarini shaxs sifatida taniy boshlaydilar. Shu munosabat bilan ular haqida sinfdoshlar yoki o'qituvchi tomonidan bildirilgan fikr keskin qabul qilinadi.

Belgilangan sabablarga ko'rami yoki boshqalar uchunmi, muammolarni ovoz chiqarib hal qilish uchun batafsil protokollarni olish mumkin emas edi (psixologlar kabi). Talabalarning aniqlangan uch xil qiyinchiliklari, obrazli qilib aytganda, tadqiqot usulining sezgiriligiga, tadqiqotchilarning metodning aynan shu sezgiriligiga erishish qobiliyatiga yoki eksperimental sharoitda topilgan pedagogik ko'rinishlarning tabiatiga mos keladi. Olingan natijalarning sabablaridan qat'i nazar, talabalar qiyinchiliklarining batafsil tipologiyasini taqdim etish maqsadga muvofiq emas degan xulosaga kelish mumkin.

O'qituvchi amalda talabaning o'ziga xos qiyinchiliklarini unga taqdim etilgan tipologiya bilan bog'lay olmaydi. Bunday korrelyatsiya uchun o'qituvchi hech qanday sababga ega bo'lmaydi. Belgilangan uchta turdagi qiyinchiliklarning namoyon bo'lishi ularni o'qituvchi tomonidan ishonchli aniqlash uchun yetarli darajada talaffuz qilinadi.

Shunday qilib, tadqiqot ishi natijasida talabalarning ijodiy muammolarni hal qilishdagi qiyinchiliklari tipologiyasi, shuningdek, har bir turdagi qiyinchiliklarning sabablari va o'qituvchiga tegishli yordamning xarakteri ishlab chiqildi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI: (REFERENCES)

1. Оржековский П.А. Формирование у учащихся опыта творческой деятельности на практических занятиях по химии. (Методические рекомендации учителю) –М.:ИОСО РАО, 1995г. -16с

2. Оржековский П.А., Богомолов Н.В., Давыдов В.Н. Обучение учащихся решению экспериментальных задач. Журнал «Химия в школе» 1993г. №5, стр 67-72

3.Лернер И.Я.Дидактические основы методов обучения. –М.:Педагогика, 1981г. -186с.

4.Ильясов И.И. Система эвристических приемов решения задач. –М.: Российский открытый университет, 1992г, -139с.

5.Степанов С.Ю, Семенов И.Н. Рефлексивно-инновационный процесс: модель и методы изучения. Психология творчества. Общая, дифференциальная, прикладная. –М.:Наука, 1990. 64-91с.

6.M.Nishonov, Sh.Mamajonov, V.Xujaev. Kimyo o‘qitish metodikasi. Toshkent-2002

7.L. V. Golish. Talimning faol usullari: mazmuni, tanlash, amalga oshirish, Toshkent. , O‘rta maxsus kasb-hunar talimi markazi. 2011-yil.

8.I. N. Borisov, “ Kimyoni o‘qitish metodikasi ” Toshkent., “ O‘qituvchi “ 1996-yil.